

ТРАНСКОРДОННИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ТУРИЗМУ

Визначено фактори впливу транскордонного співробітництва на розвиток аграрного туризму в Єврореєоні «Нижній Дунай». Запропоновано функціонально-структурну схему розвитку аграрного туризму в регіоні, напрямки та завдання регіональної економічної політики в контексті формування стратегії розвитку підприємництва на ринку агротурекреативних послуг.

The factors of influence of transfrontal collaboration are certain on development of agrarian tourism in European Region "Bottom Danube". The functionally-structural chart of development of agrarian tourism is offered in a region, directions and tasks of regional economic policy in the context of forming of strategy of development of enterprise at the market of agrarian recreational services.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтеграція в економічні структури Європейського Союзу потребує від України розроблення та вдосконалення моделі взаємовідносин центра та регіонів, яка б відповідала принципам, стандартам, нормам та механізмам регіональної політики Євросоюзу, сприяла розвитку нових форм співробітництва між регіонами, а також міжнародного співробітництва територій, особливо на сучасному етапі становлення України.

Один з інструментів успішної політики регіонального розвитку, який останнім часом набуває поширення, є активізація прикордонного та транскордонного співробітництва, тому актуальним сьогодні є аналіз розвитку транскордонного співробітництва в сфері туристично-рекреативного підприємництва, а саме аграрного туризму.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблеми транскордонного співробітництва України досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці та фахівці. Вони знайшли відбиток у численних публікаціях таких авторів як П. Беленький, О. О. Другов, С. Максименко, Ю. Макогон, Н. Мікула та ін. [1, с.6-106; 2, с.408-412; 3, с.205-208].

До розробки стратегії транскордонного співробітництва на сучасному етапі залучені колективи вищих навчальних закладів, у тому числі кафедри економіки та управління туризмом ОДЕУ та інших наукових установ регіону.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Повного комплексного аналізу транскордонної співпраці для розвитку підприємництва в туристично-рекреативній сфері на основі прикладних та новітніх наукових досліджень не містить жодна з українських публікацій. Крім того, процеси та тенденції у цій галузі розвиваються настільки швидко, що простежити їх достатньо повною мірою і відносно близькою перспективою не уявляється можливим.

У сучасних роботах науковців не досліджувався підприємницький потенціал аграрного туризму в Єврореєоні «Нижній Дунай».

Постановка завдання. Визначення сучасного стану ринку аграрного туризму на підставі моніторингу діяльності суб'єктів підприємництва в Єврореєоні «Нижній Дунай» та виявити напрямки формування регіональних стратегій транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динаміка розвитку єврореєонального співробітництва доволі переконливо свідчить про значну її активізацію, обумовлену, передусім, реалізацією мети загальноєвропейського значення – «розмивання» кордонів між країнами-членами Євросоюзу і вирівнювання диспропорцій розвитку центральних та периферійних регіонів у кожній з країн.

Україна активно включилася в процес створення єврореєонів на початку 1993 р. і на

даний час бере участь у шести з них: Карпатський, Буг, Нижній Дунай, Верхній Прут, Дніпро та Слобожанщина. Територія України, що входить до складу єврорегіонів, становить 33,9% її загальної площі, де мешкає понад 28 % населення країни.

Подальший розвиток їх взаємовідносин набуває особливої актуальності з урахуванням сусідства з ЄС. Для забезпечення економічного розвитку локальних територій треба мати не тільки чітку і виважену стратегію їх соціально-економічного розвитку, а й дієвий набір інструментів реалізації такої стратегії. Одним із інструментів такої стратегії, на нашу думку, може стати транскордонне співробітництво підприємців сільського аграрного туризму.

Відзначимо, що термін «транскордонне співробітництво» вперше був введений в Мадридській Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва, в якій транскордонне співробітництво визначається як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами, що перебувають під юрисдикцією двох або декількох сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [4, с.15].

Таким чином, транскордонне співробітництво означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, де визначальною ознакою є наявність кордону між співпрацюючими територіями. В умовах інтеграції транскордонне співробітництво сусідніх держав поглиблюється. В основу транскордонних відносин має бути покладений не галузевий принцип, як в інших видах співробітництва, а територіальний підхід.

Прикордонні зв'язки відрізняють яскраво виражений товарно-грошовий характер, тенденції до децентралізації і більш високий ступінь самостійності низових ланок. Насамперед, варто виходити з того, що прикордонні зв'язки – не самоціль. Вони повинні слугувати одним з факторів переходу господарства регіону від замкнутого типу до відкритого.

Звернемо увагу на те, що головною метою для всіх підприємців, які беруть участь у прикордонній співпраці, є створення єдиного економічного простору для спільної діяльності національних підприємств та підприємств сусідніх держав, організація буферних зон на шляху переміщення виробничих ресурсів на внутрішні та зовнішні ринки, розвиток регіональних ринків продукції, забезпечення економічної стабілізації та економічне зростання регіонів.

Також метою транскордонного співробітництва є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, туристичних, культурних зв'язків і добросусідських відносин між органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами або органами влади сусідніх держав.

Європейці дійшли висновку, що багато проблем можна успішно вирішувати на регіональному рівні шляхом міжтериторіального співробітництва прикордонних регіонів двох і більше країн.

Так виникло нове поняття у міжнародному співробітництві – «єврорегіон» як нова модель територіально-економічного утворення, в якій головна увага в міжнародному співробітництві переноситься на регіональний рівень.

Наукова парадигма регіональної економіки визначає єврорегіон як вищу організаційну форму транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають загальні границі.

Його утворення спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених дій у різних сферах життєдіяльності відповідно до національного законодавства і норм міжнародного права для вирішення загальних проблем в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону [5, с.170].

Відмітимо, що у 1998 р. після зустрічі Президентів України, Молдови та Румунії було вирішено створити Єврорегіон «Нижній Дунай» у складі Одеської області України, уїздів Кагул та Кантемир Республіки Молдова і трьох повітів Румунії – Галац, Тульча, Бреїла (рис. 1).

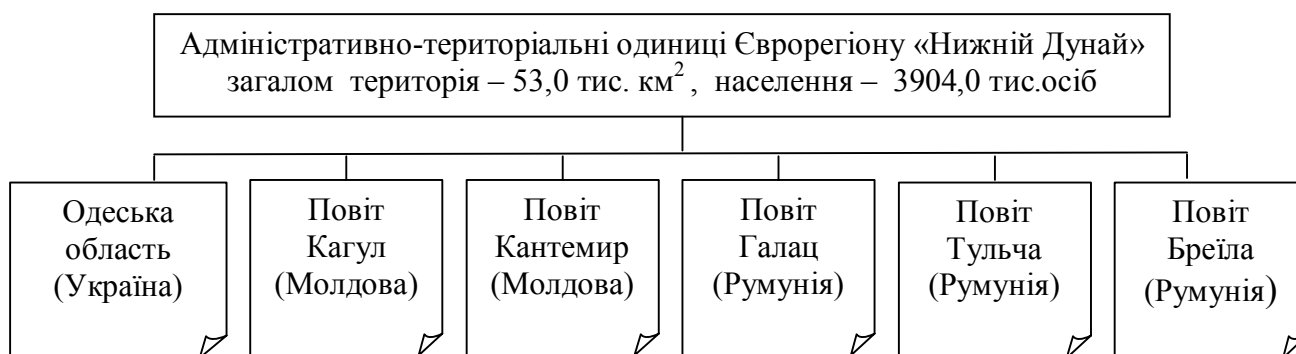

Рис. 1. Склад Єврорегіону «Нижній Дунай» [6]

Нормативно-правовою базою для створення цього єврорегіону стала Європейська рамкова конвенція стосовно транскордонного співробітництва, Договір про добросусідство і співробітництво між Україною і Румунією, Угода між урядами України та Республіки Молдова про співробітництво прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, а також Протокол про тристороннє співробітництво між Україною, Молдовою і Румунією. До цього часу Одеська область вже мала великий досвід транскордонної співпраці: вона є членом п'яти авторитетних європейських організацій – Асамблеї Європейських регіонів, Робочої Співдружності Придунайських країн (РСПК), Асоціації прикордонних регіонів Європи, Конференції Приморських регіонів Європи і Асамблеї виноробних регіонів Європи.

В даний час існують три об'єктивні причини для успішної роботи придунайського єврорегіону: перша причина – Румунія є членом ЄС; друга – Молдова прагне до моря, що можливо здійснити через єврорегіон; третя – на більшій території Бесарабії (південь Одеської області) фактично немає виробництва, що дає можливість для його організації саме тут за умов розвитку сільського туризму.

Програма дій в Єврорегіоні «Нижній Дунай» включає розвиток економічного співробітництва в сфері туризму та рекреації, лібералізацію прикордонних і митних стосунків, відбудову нових пропускних пунктів, економічних зон вільної торгівлі тощо. Асамблея Європейських регіонів прийняла рішення фінансувати українську програму щодо збереження унікального природного комплексу – дельти річки Дунаю. Єврорегіон «Нижній Дунай» є зоною інтересу також через те, що він розташований на перехресті чотирьох транспортних коридорів: №7 та №9 за Критськими угодами ЄС, а також інтермодальних коридорів – Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) та Євразійського транспортно-комунікаційного коридору. На цей фактор варто звернути особливу увагу при плануванні інфраструктури цього регіону [6, с.104].

Функціонування Єврорегіону «Нижній Дунай» показало, що спільними зусиллями можна вирішити такі питання, які кожній із сторін окремо були б не під силу, в першу чергу у зв'язку з великими фінансовими витратами.

Це стосується реалізації таких дорогих екологічних проектів як «Транскордонне співробітництво у менеджменті та сталому розвитку природоохоронних територій Єврорегіону Нижній Дунай» (бюджет проекту – 3 млн. євро), «Придунайські озера, Україна. Стабільне відновлення та збереження природного стану екосистем» (фінансувався програмою ТАСІС СВС, бюджет – 2,5 млн. євро), «Розробка менеджмент-плану для захисту біологічного різноманіття та сталого розвитку природоохоронних територій Єврорегіону «Нижній Дунай» (бюджет проекту – 241,215 тис. євро).

В 2008 р. у регіоні був започаткований новий проект Європейського Союзу «Укріплення інтеграції прикордонних регіонів у сфері розвитку сільського туризму», як один із дійсних інструментів регіональної політики сталого розвитку і який реалізується в рамках програми Добросусідства Румунія-Україна.

Реалізація проекту дозволить направити зусилля на вирішення таких проблем:

- 1) залучення малого бізнесу та підприємців до розвитку сільського зеленого туризму, який має важливе значення для відродження традиційного господарського укладу та оздоровлення економіки аграрних районів в регіоні;
- 2) розповсюдження в регіоні практики агрорекреаційного сервісу та екологічної культури населення;
- 3) розвиток та схоронність етнокультурної самобутності населення південних районів регіону, яка може стати ексклюзивною конкурентною перевагою на міжнародному туристичному ринку та дозволить області увійти до основних регіональних ринків сільського та етнографічного туризму в Європейській Спільноті.

Розробку проекту «Укріплення інтеграції прикордонних регіонів у сфері розвитку сільського туризму» здійснювала Одеська обласна сільськогосподарська дорадча служба «Центр розвитку та правової підтримки села», партнерами проекту є обласна організація «Агентство регіонального розвитку», «Національна асоціація розвитку гірських районів «РОМОНТАНА» (Румунія).

Метою реалізації проекту визначено формування на території Одеської області туристичного кластеру, який орієнтований на розвиток сільського туризму, інтегрованого в українські та європейські туристичні мережі.

В ході першого етапу проекту були проведені дослідження сучасного стану та аналіз перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Одеській області; визначений перелік рекреаційних територій для залучення підприємців аграрного сектору до розбудови сільського туризму; започатковано роботу з формування інформаційно-ресурсної бази розвитку сільського туризму; відкрито 4 регіональних представництва в містах Ізмаїл, Комінтерново, Балта, Білгород-Дністровський; розроблений веб-сайт проекту; сформовано 5 новітніх туристичних маршрутів та структурована туристична інформація, яка необхідна для співпраці з туроператорами та турагентами Одеського регіону та прикордонних регіонів Румунії та Молдови.

Сумісно з районними державними адміністраціями науковцями кафедри економіки та управління туризмом Одеського державного економічного університету було організовано семінари для підготовки фахівців держрайадміністрацій та підприємців сільських районів області – приватних господарів садіб. Відмітимо, що головною групою агротуристичних суб'єктів є сільські господарства. Крім виробництва рослинної і тваринної продукції, вони постачають агротуристичні продукти і послуги або надають виключно агротуристичні послуги. Концепція агротуризму створена власне для сільських господарств з метою збільшення їх прибутковості.

В Одеському регіоні агротуризм став привабливим також для інших правових форм господарської діяльності. Ним зайняті також домашні (особисті) господарства, розташовані у сільських місцевостях, які не є сільськими господарствами, але також мають відповідні засоби для надання агротуристичних послуг. Вони функціонують в рамках господарської діяльності за власний рахунок. Враховуючи сучасні тенденції ринку аграрного туризму, з метою координації дій щодо активізації підприємницької діяльності, нами розроблена схема розвитку сільського аграрного туризму в Єврорегіоні «Нижній Дунай».

Функціонально-структурна схема відображає сільський аграрний туризм як суспільно-економічне явище та засоби реалізації цільових установок його розвитку (рис. 2).

На нашу думку функціонально-структурна схема дає можливість зосередити цільові установки розвитку аграрного туризму на чотирьох рівнях управління: державний, регіональний, локальний, підприємницький.

Стратегія розвитку сільського аграрного туризму в Європі показує, що у багатьох сільських регіонах Європи сільське господарство більше не є найважливішою формою використання землі і діяльністю сільської громади. Так, частка громади, що працює у сільськогосподарському секторі, складає від 30% їхньої загальної кількості в Греції, до 2-7% – у Нідерландах і Великобританії.

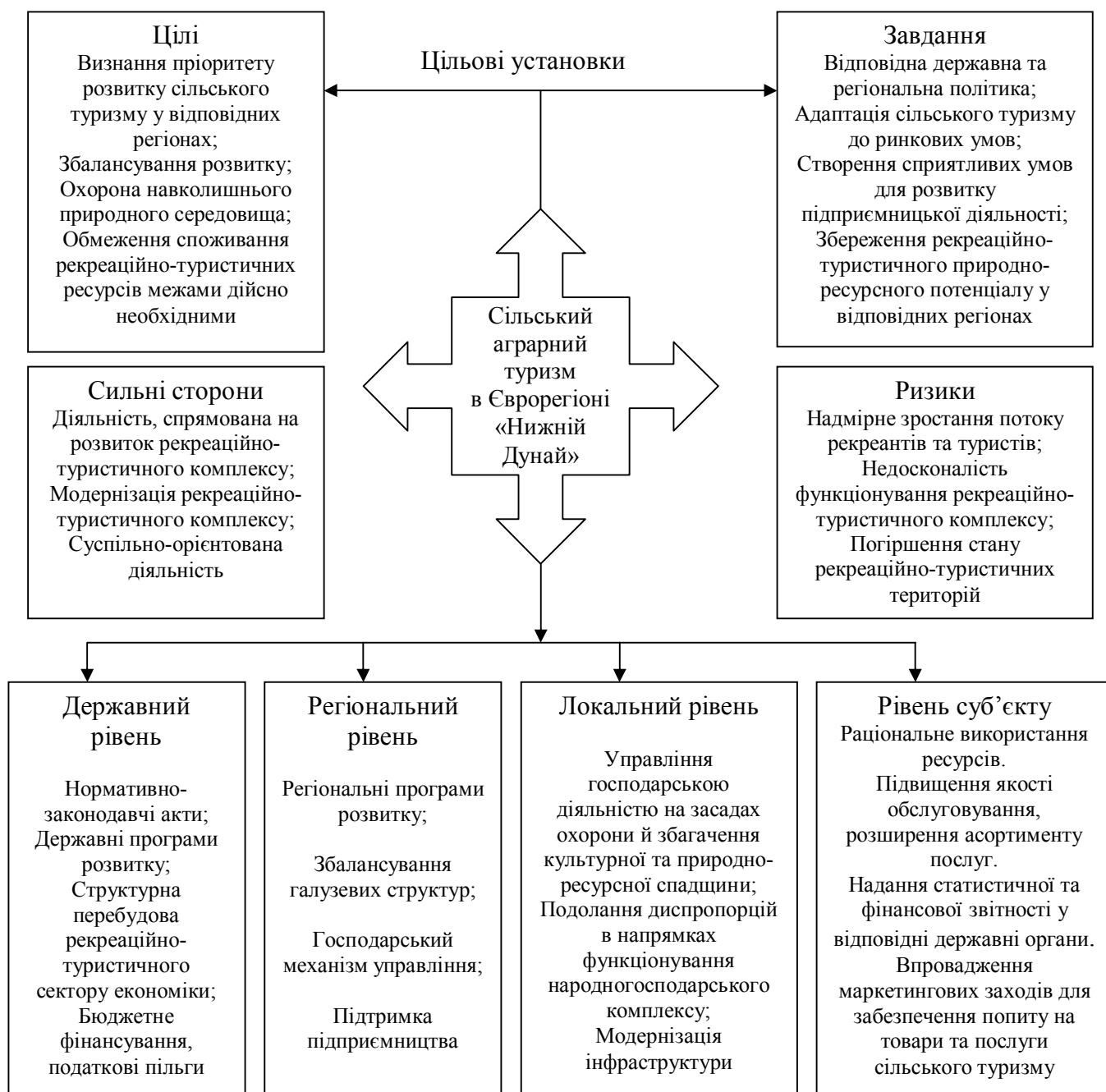

Рис. 2. Функціонально-структурна схема розвитку сільського аграрного туризму в Євросередині «Нижній Дунай»

Щоб при цьому не обезлюднювались сільські території, органи влади і самоврядування за активної участі сільських громад і громадських організацій, вживають спеціальних заходів до того, щоб якомога більше видів несільськогосподарської діяльності розвивалось саме у сільській місцевості, використовуючи досвід кластеризації [7, с.10].

В Одеській області зроблені перші кроки з розвитку сільського аграрного туризму у Татарбунарському районі (с. Нова Фрумушика, агросадиби для прийому гостей із закордону), Ізмаїльському, Болградському, Кілійському.

Асоціація фермерів „Придунав'я” запрошує до унікальних куточків природи Ізмаїльського району Одеської області, відвідати біосферний заповідник, систему озер, познайомитися з неповторною культурою і звичаями багатьох націй, які тут проживають. Всього станом на 01.01.10р. діє більш 90 агроосель, 40 підприємницьких структур аграрного туризму [8, с.106].

Як свідчать дані в порівнянні з 2006р. має місце збільшення підприємців, які розвивають діяльність з прийому та обслуговування туристів в приватних господарствах Єврорегіону. Треба відзначити, що з урахуванням реалізації напрямку щодо підготовки підприємців сільського туризму зазначеного вище проекту транскордонного співробітництва, очікується зростання приватних підприємців – власників агроосель у три рази до кінця 2011р.

Дослідження структури виробництва рекреаційно-туристичних послуг підприємців агротуристичного бізнесу регіону показали, що лівова доля послуг належить охоті та рибальству, екологічним екскурсіям, але має бути задіяним винний та кінний туризм, екскурсії до природно-ландшафтних парків (рис. 3).

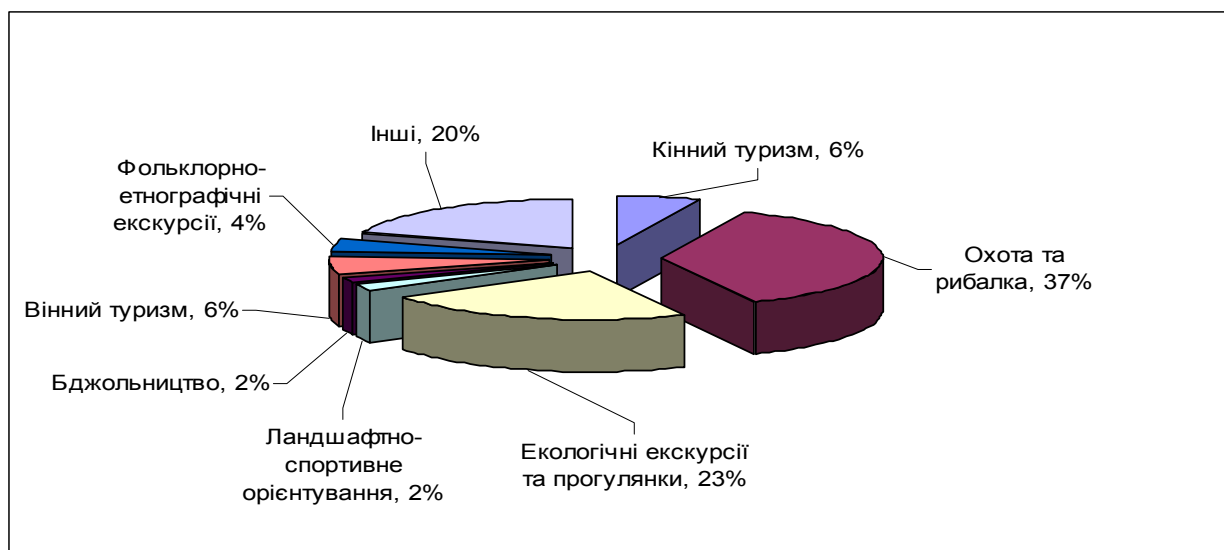

Рис. 3. Структура турпродукту аграрного туризму в Єврорегіоні «Нижній Дунай»

Додаткову складність для розвитку ринку послуг сільського аграрного туризму створює його надзвичайна роздробленість та нестандартизованість. Фактично, кожен господар виставляє на ринок пропозицію, що має дуже багато індивідуальних особливостей і порівняно мало спільних рис. З певної точки зору, це створює позитивну специфіку українського сільського туризму, забезпечуючи його неповторну різноманітність. Але як туристам, так і туроператорам важко орієнтуватись у цьому різноманітті, тож нерідко саме через це вони віддають перевагу стандартним готельним пропозиціям малого бізнесу [9, с.160]. Треба відзначити, що з метою розвитку різних форм поселення у сільських садибах, підвищення якості комплексного обслуговування туристів, наданих послуг розміщення та організації сільського туризму, в травні 2008 р. Правління Співпраці сприяння розвитку сільського зеленого туризму прийняло програму добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба», яка придатна для застосування добровільної категоризації індивідуальних та колективних засобів розміщення та підвищить рівень якості туристичних послуг.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, новітні процеси агрорекреаційного напрямку туризму в Єврорегіоні «Нижній Дунай» визначають якісний перехід суспільства від задоволення потреб життєзабезпечення мешканців великих міст до задоволення потреб «вільного часу», об'єктивні суспільні зрушення, викликані глобалізаційними процесами та зафіксовані в зміні попиту туристичного споживання у внутрішньому туризмі.

Нами доведено, що дотримання принципів комплексно-пропорційного розвитку підприємницьких ринкових структур та елементів дозволяє визначити нові форми територіальної організації аграрного туризму. В сенсі визначеної проблематики, важливим є транскордонні та інтеграційні взаємодії суб'єктів туристичного ринку і сільської території,

яка здійснюється у двох напрямках:

- 1) цільовому, сутність якого полягає в забезпеченні потреб населення туристичними послугами, внаслідок чого формуються територіальні розподільчо-споживчі зв'язки між виробниками-підприємцями турпродукту та його споживачами. При цьому і споживання, і виробництво турпродукту необмежені, тобто будь-який суб'єкт ринку регіону може розробити та запропонувати на ринок будь-який продукт чи турпослугу, а споживач має право в будь-якій точці світового ринку зробити альтернативний вибір для задоволення мандрівки чи відпустки.
- 2) ресурсному, який забезпечується споживанням туристами природних благ (умов та ресурсів) та культурно-історичних ресурсів певної території і проявляється в формуванні рекреаційних зв'язків. Параметри цих зв'язків залежать від унікальності турпропозиції, розробленої на основі унікальності регіональних ресурсів. Процес формування туристичних територіальних агроцентрів є комплексуючим процесом, який характеризується рівнем позиціонування вже діючих та відомих туристам, диференціацією та концентрацією виробництва/споживання послуг, сезонним попитом, розвитком нових місць туристичного призначення. В основу виділення територіальних рекреаційних центрів для розвитку сільського аграрного туризму має бути закладена їх типологія, спеціалізація діяльності підприємств галузі і їх концентрація.

Саме територіальна концентрація та спеціалізація лежать в основі розвитку місцевих об'єднань підприємств сільського аграрного туризму та їх транскордонного співробітництва в Єврореєні «Нижній Дунай».

Наступні дослідження будуть спрямовані на визначення умов розвитку територіальних центрів аграрного туризму в регіоні.

Література

1. Беленький П. Ю. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку / П. Ю. Беленький, О. О. Другов // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 96–106.
2. Макогон Ю. В. Форми и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: [монография, изд. 2-е, исп. и дополн.] / Ю. В. Макогон, В. И. Ляшенко. – Донецк: ООО «Юго-Восток ЛТД», 2003. – 512 с.
3. Мікула Н. А. Міжрегіональне та транскордонне співробітництво: [монографія] / Н. А. Мікула. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
4. Кухарська Н. О. Організація та розвиток транскордонного співробітництва в єврореєні Нижній Дунай / Н. О. Кухарська // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 13–22.
5. Школа І. М. Єврореєні як модель прискореного розвитку прикордонних територій у рамках транскордонного співробітництва: досвід Росії / І. М. Школа, О. В. Бабінська // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 167–179.
6. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: [монографія] / Нездоймінов С. Г. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304 с.
7. Гоблик В. В. Формування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі (на прикладі Закарпатської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / В. В. Гоблик. – Ужгород, 2009. – 24 с.
8. Нездоймінов С. Г. Дослідження регіональних умов розвитку сільського туризму / С. Г. Нездоймінов // Харчова наука і технологія. Науково-виробничий журнал. – Одеса: ОНАХТ, 2010. – № 3(12). – С. 105–108.
9. Кузнецова Н. М. Регіональний вимір розвитку туристичного та готельного бізнесу: [монографія] / Н. М. Кузнецова, С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2010. – 256 с.